

Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργίας νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου

Χ. Ζαμπέλης, Αρχιτέκτων – Πολεοδόμος, Διευθυντής Χωροταξίας,
Θ. Γιαλύρη, Αρχιτέκτων – Πολεοδόμος, Τμηματάρχης Διεύθυνσης Χωροταξίας,
Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

Περίληψη

Στην εργασία αυτή επιζητείται ο εντοπισμός των προβλημάτων που διαπιστώνονται στις ορεινές περιοχές, ως απόρροια, τόσο της μέχρι σήμερα ανισόμετρης πρόσβασης των περιοχών αυτών στους κύριους αναπτυξιακούς άξονες της χώρας, όσο και των τάσεων καθόδου προς τα παράκτια μέτωπα που οδηγούν σε εγκατάλειψη του ορεινού χώρου και οφείλονται στην παραγωγική αναδιάρθρωση που συντελείται προς τριτογενείς δραστηριότητες και στη διόγκωση του φαινομένου της αστικοποίησης.

Επίσης επιζητείται η διατύπωση μέτρων πολιτικής για μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών με βάση την τυπολογία που παρουσιάζουν ως διαφοροποίηση προβλημάτων, αναγκών και προοπτικών.

Μεθοδολογικά ο ορεινός χώρος κατηγοριοποιείται σε τρεις βασικούς τύπους με κριτήριο τη σημερινή παραγωγική διάρθρωση που είναι εστιασμένη στον αγροτικό τομέα με κατά περίπτωση συμπληρωματικές δραστηριότητες, καθώς και σε οκτώ επιπλέον κατηγορίες με κριτήριο χωροταξικής ένταξης στον εθνικό και περιφερειακό χώρο, κριτήριο που διαφοροποιεί τις δυνατότητες των επί μέρους περιοχών ανάλογα με τις χωροταξικές σχέσεις και εξαρτήσεις που εν δυνάμει διαμορφώνουν σε συνάρτηση με το αστικό σύστημα και εν γένει με τις πλέον αναπτυγμένες πεδινές περιοχές της χώρας σε ενιαίο δίκτυο.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία αυτή βασίστηκαν στις μελέτες για το εθνικό και τα περιφερειακά χωροταξικά σχέδια, καθώς και σε ειδικότερες μελέτες αναφορικά με τον ορεινό χώρο ως σύστημα ορέων και οροσειρών, αλλά και ως διακεκριμένο σύνολο χωροταξικών ζωνών με αυτονομία χωροταξικών προβλημάτων και προοπτικών και με εν δυνάμει εταιρική σχέση προς το αστικό σύστημα και το λοιπό οικιστικό δίκτυο.

Με την εργασία τίθενται και αξιολογούνται οι δυνατότητες που διανοίγονται σήμερα από τα σπέρματα δημιουργίας νέας εταιρικής σχέσης πόλης – υπαίθρου, τα νέα μεγάλα έργα υποδομών, καθώς και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν το φυσικό παραγωγικό και πολιτιστικό περιβάλλον του ορεινού χώρου στην Ελλάδα.

Τέλος η εργασία καταλήγει σε ορισμένες στρατηγικές κατευθύνσεις ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και των ορεινών όγκων ειδικότερα μέσω του ειδικού χωροταξικού σχεδιασμού, της προσέλκυσης επενδύσεων που συνάδουν με το φυσικολειτουργικό χώρο, της οικονομικής αξιοποίησης των μεγάλων έργων υποδομής που αποκαθιστούν σε εθνική κλίμακα τη μέχρι σήμερα ανισότιμη πρόσβασή τους, της ανάδειξης και προβολής του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τέλος της ίδρυσης νέων φορέων διαχείρισης του ορεινού χώρου.

Ειδικότερα τίθεται η αιεφόρος ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας, ως εργαλείο χωρικών μετασχηματισμών στην κατεύθυνση πολυκεντρικής οργάνωσης του ελληνικού χώρου και περιφερειακής συνοχής, στη βάση των πιο κάτω στρατηγικών κατευθύνσεων χωρικής ανάπτυξης:

- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων (δασική, κτηνοτροφική, τουριστική, πολιτιστική και περιβαλλοντική ανάπτυξη), ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και παράλληλη συμπληρωματική διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο οικονομικο-λειτουργικό χώρο κάθε περιφέρειας.
- Προσαρμογή της οικονομίας των ορεινών περιοχών στις Κοινοτικές και Διεθνείς εξελίξεις με αύξηση της κατανομής δημόσιων επενδύσεων σ' αυτές, κατάλληλη αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων και των επιχειρήσεων και αποτελεσματική προώθηση και εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, στην οργανωτική υποστήριξη και των κινήτρων.
- Αύξηση της ελκυστικότητας των ορεινών περιοχών, ως τόπων προσέλκυσης ανάλογων επενδύσεων και άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων, λαμβάνοντας υπ' όψη τις ανταγωνιστικές συνθήκες, τις προοπτικές και εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις άλλες χώρες του άμεσου και ευρύτερου περιβάλλοντος, αλλά και την αξιοποίηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων ως συγκριτικό πλεονέκτημα ανάδειξης και προβολής.
- Διασφάλιση των όρων για υπέρβαση της απομόνωσης των ορεινών όγκων με σύνδεσή τους με τα νέα μεταφορικά δίκτυα και χρήση των μέσων της κοινωνίας της πληροφορίας
- Διαφύλαξη του τοπίου, των παρθένων δασών και των δασικών εκτάσεων, των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτιστικών πόρων, ως καίρια φυσικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τους ορεινούς όγκους.
- Αξιοποίηση – δραστηριοποίηση των υφιστάμενων φορέων προστασίας και ανάπτυξης και δημιουργία νέων φορέων διαχείρισης (αυτοδιοίκηση, μη κυβερνητικές οργανώσεις, αγροτικοί συν/σμοί, ενώσεις προστασίας ευαίσθητων περιοχών, κ.ά.) σε εταιρική βάση, με σκοπό την ενιαία και ολοκληρωμένη διαχείριση των ορεινών περιοχών.

1. Διαπίστωση Προβλημάτων και Αξιολόγηση Δυνατοτήτων

Οι ορεινές περιοχές της χώρας αποτελούν ένα ποσοτικά και περιβαλλοντικά σημαντικό τμήμα της που καταλαμβάνει το 65% της συνολικής έκτασης της εθνικής επικράτειας, ενώ κατοικείται μόνο από το 13% του πληθυσμού, παρουσιάζουν δε τη χαμηλότερη πυκνότητα πληθυσμού και τη μεγαλύτερη πυκνότητα οικισμών ανά 100 χλμ² μεταξύ όλων των περιοχών της χώρας. Στην ΕΕ αντίστοιχα ο ορεινός χώρος καταλαμβάνει το 28% της έκτασής της, ενώ κατοικείται από το 8,5% του ευρωπαϊκού πληθυσμού.

Η ιδιαιτερότητα, αλλά και η ομοιογένεια των προβλημάτων που διαπιστώνονται στις ορεινές περιοχές της χώρας, συναρτάται:

- τόσο με την παραδοσιακή χωρική τους συγκρότηση, ως εκτεταμένες απόμακρες- απρόσιτες ζώνες οι οποίες ιστορικά, λόγω γεωγραφικού ανάγλυφου και απόστασης από τον κεντρικό άξονα ανάπτυξης της χώρας και τα δίκτυα υποδομών και μεταφορών, παρουσίασαν χαρακτηριστικά μειονεκτικότητας και περιφερειακότητας,
- όσο και με την παραγωγική αναδιάρθρωση που συντελείται κατά τη φάση μετάβασης από τις οικονομίες της μεταποίησης προς τις οικονομίες των υπηρεσιών.

Στο πλαίσιο αυτό μεταστρέφεται η παραγωγική βάση της χώρας προς τριτογενείς δραστηριότητες με έμφαση στον τουρισμό και τις υπηρεσίες, και αυξάνεται το φαινόμενο της αστικοποίησης, με τις συνεπαγόμενες τάσεις εγκατάλειψης του ορεινού –αγροτικού κύρια– οικιστικού δικτύου και καθόδου προς τα παράκτια μέτωπα της χώρας και το αστικό σύστημα.

Βασική επιδίωξη της εθνικής χωροταξικής πολιτικής, στο πλαίσιο και των στόχων του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Χωρικής Ανάπτυξης για ισόρροπη ανάπτυξη, πολυκεντρικότητα, νέα εταιρική σχέση πόλης – υπαίθρου, ανταγωνιστικότητα, περιφερειακή και κοινωνική συνοχή, είναι η διαμόρφωση στρατηγικών χωρικής ανάπτυξης που να διασφαλίζουν το σχηματισμό

βασικών αξόνων ανάπτυξης και τη δημιουργία πυλών συνεργασίας, τη διαπεριφερειακή σύγκλιση και ισορροπία, την πολυκεντρική οικιστική δομή και αναβάθμιση των μητροπολιτικών κέντρων, την ισότητα πρόσβασης και τη χωρική συνοχή, την προστασία και διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύνολο του εθνικού χώρου, τέλος δε τη διαφοροποίηση και αναβάθμιση των κρίσιμων περιοχών, όπως είναι οι ορεινές, οι παράκτιες και οι νησιωτικές.

Οι εξειδικευμένοι στόχοι και κατευθύνσεις στρατηγικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων είχαν αποτελέσει προτεραιότητα και του Γ' ΣΠΑ, προκειμένου να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ορεινού χώρου στην Ελλάδα.

Η διατύπωση στρατηγικών κατευθύνσεων για ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και των ορεινών όγκων ειδικότερα, μέσω ειδικού χωροταξικού σχεδιασμού, προσέλκυση επενδύσεων, οικονομική αξιοποίηση των μεγάλων έργων υποδομής που αποκαθιστούν σε εθνική κλίμακα τη μέχρι σήμερα ανισότιμη πρόσβασή τους, ανάδειξη και προβολή του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τέλος ίδρυση νέων φορέων διαχείρισης του ορεινού χώρου, συνιστούν αναγκαία προτεραιότητα σήμερα, προκειμένου να ενθαρρυνθούν δυναμικοί χωρικοί μετασχηματισμοί που να εδραιώνουν μια νέα εταιρική σχέση πόλης υπαίθρου, καθώς και την αναζωογόνηση του ορεινού χώρου γενικότερα.

Για παράδειγμα η κατασκευή έργων υποδομής (κυρίως οδικών δικτύων) με στόχο την άρση της απομόνωσης αποτελεί αναμφισβήτητα μια πραγματική απειλή για τον ορεινό χώρο. Και αυτό γιατί αφενός η απομόνωση των ορεινών περιοχών έχει αποτελέσει ιστορικά τον κυριότερο περιοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξή τους, αφετέρου έχει συμβάλλει τα μέγιστα στη διατήρηση ενός πολύτιμου και άφθαρτου φυσικού περιβάλλοντος.

Πρέπει λοιπόν να αναρωτηθούμε μήπως η δημιουργία νέων συγχρόνων οδικών αξόνων προς και εντός των ορεινών περιοχών δεν συντελέσει μόνο στην άρση της απομόνωσης, αλλά ταυτόχρονα συμβάλλει στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος.

Πιστεύουμε ότι με τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής και την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών οι απειλές αυτές μπορούν ν' αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά μέσα από τη διαδικασία της βιώσιμης ανάπτυξης.

- Από το 1975 και μετά με την Κοινοτική Οδηγία 75/268/EEC για τη Γεωργία στις ορεινές και άλλες μειονεκτικές περιοχές στη βάση ορισμένων κριτηρίων (υψόμετρο, κλίσεις, πυκνότητα και ρυθμό μεταβολής πληθυσμού, επίπεδο παραγωγικότητας στον πρωτογενή τομέα, κατά κεφαλήν εισόδημα, κ.λ.π.), επιδιώχθηκε ο καθορισμός των μειονεκτικών περιοχών της χώρας με ευθύνη του Υπουργείου Γεωργίας σε μελέτη του ΚΕΠΕ, που περιέλαβε το 71% της εθνικής επικράτειας. Ενώ με νεότερη οδηγία το ποσοστό των μειονεκτικών περιοχών αυξήθηκε στο 80% και περιέχει το 67% της καλλιεργούμενης γης, το 88% των βοσκοτόπων, το 56% των δασών και το 56% των λοιπών εκτάσεων της χώρας.

Η ενίσχυση της οικονομίας των μειονεκτικών περιοχών μέσω κατάλληλων χρηματοδοτήσεων επικεντρώθηκαν σε έργα και προγράμματα αγροτικού οδικού δικτύου, δικτύων ύδρευσης και εξηλεκτρισμού, έργων προστασίας εδάφους, αρδευτικών, αντιπλημμυρικών, βελτίωσης βοσκοτόπων, ανάπτυξης της χειροτεχνίας και του τουρισμού, ειδικών προγραμμάτων ανάπτυξης επιλεγμένων περιοχών, καθώς και άμεσες παροχές στους αγρότες.

- Από το 1985 και μετά η πολιτική για την ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών εντάσσεται στη γενικότερη πολιτική εθνικής, περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης που χρηματοδοτείται με κοινοτικούς και εθνικούς πόρους με διευρυμένη βάση τομεακών

εξειδικευμένων πολιτικών που αποσκοπούν στην ενίσχυση ορισμένων καλλιεργειών (σύγχρονων και παραδοσιακών), ιχθυοκαλλιεργειών, κτηνοτροφίας, δασοκομίας, κλπ.

Χωρίς να είναι δυνατόν να ισχυριστεί κανείς ότι έχουν αρθεί τα μειονεκτικά χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου, εν τούτοις διαπιστώνονται ορισμένες εξελίξεις αναφορικά με την περιφερειακή ανάπτυξη του χώρου αυτού που στοιχειοθετούν μια βάση για νέες πολιτικές.

Ειδικότερα:

- Έχουν προωθηθεί από αρμόδιους φορείς εργασίες αναγνώρισης, καταγραφής και κήρυξης ως διατηρητέων των σημαντικών στοιχείων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των περιοχών αυτών, έχουν διαμορφωθεί και εφαρμοστεί πρότυπα προστασίας και ανάδειξης-αξιοποίησης τέτοιων στοιχείων, όπως: μετατροπή παραδοσιακών κτηρίων σε ξενώνες, ανάπλαση ιστορικών κέντρων πόλεων, οργάνωση επισκέψιμου χώρου δρυμών και υγροτόπων, δημιουργία αγροτουριστικών συν/σμών και μονάδων, δημιουργία ποικίλων μουσείων, οργάνωση χώρων για παραδοσιακές και σύγχρονες πολιτιστικές εκδηλώσεις, μετατροπή διατηρητέων κτηρίων και συνόλων σε πνευματικά κέντρα, κ.ά.
- Έχουν εκπονηθεί μελέτες βάσης των χωροταξικών προβλημάτων συνολικά του αγροτικού και ορεινού χώρου, καθώς και των τοπικών αγροτικών οικονομιών, σε συνάρτηση και με τις μελέτες του περιφερειακού χώρου (δώδεκα περιφέρειες της χώρας) οι οποίες αντιμετωπίζουν ειδικά τις ορεινές περιοχές κάθε περιφέρειας.
- Έχουν θεσμοθετηθεί χωρολειτουργικά - αναπτυξιακά συμπλέγματα οικισμών (Συμβούλια Περιοχών - Καποδίστριας), ως σημαντική βάση για ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.
- Έχει αναπτυχθεί ευρύ δίκτυο μεταφορών και επικοινωνιών στις περιοχές αυτές και έχουν προωθηθεί κατάλληλες για απομονωμένες περιοχές τεχνολογίες που συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης, μαζί και με τη ραγδαία αύξηση της κινητικότητας των πολιτών μέσω του ΙΧ.
- Τέλος έχει ενεργοποιηθεί η τοπική αυτοδιοίκηση των ορεινών περιοχών με βελτιωμένο εκπαιδευτικό επίπεδο και ωριμότερη αναζήτηση και αξιοποίηση διαθέσιμων για τοπική ανάπτυξη δημόσιων και ιδιωτικών πόρων και πόρων της ΕΕ.

Επισημαίνεται ότι η μέχρι σήμερα δραστηριοποίηση έχει μεν θετικά αποτελέσματα, πλην όμως υστερεί από άποψη συνολικού χωροταξικού σχεδιασμού με ειδικό χαρακτήρα διαφοροποίησης των ορεινών περιοχών σε διασύνδεση και αλληλεξάρτηση με το χωροταξικό σχεδιασμό του εθνικού και περιφερειακού χώρου.

Επί πλέον από άποψη φορέων σχεδιασμού και διαχείρισης διαπιστώνεται ένας κατακερματισμός που προκαλεί προβλήματα ως προς την αποτελεσματική εισαγωγή της χωρικής συνιστώσας, καθώς και ως προς την πλέον ολοκληρωμένη και πολυτομεακή ανάπτυξη των ορεινών όγκων.

2. Τυπολογία Ορεινού Χώρου

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία αυτή βασίστηκαν στις μελέτες για το εθνικό και τα περιφερειακά χωροταξικά σχέδια, καθώς και σε ειδικότερες μελέτες αναφορικά με τον ορεινό χώρο ως σύστημα ορέων και οροσειρών, αλλά και ως διακεκριμένο σύνολο χωροταξικών ζωνών με αυτονομία χωροταξικών προβλημάτων και προοπτικών και με εν δυνάμει εταιρική σχέση προς το αστικό σύστημα και το λοιπό οικιστικό δίκτυο (η μελέτη του Γραφείου 12 ΕΠΕ με θέμα : «Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου» και του εργαστηρίου Αγροτικού χώρου

του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με θέμα «Μελέτη Στρατηγικού Προγράμματος Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών».

Χάρτης Οριοθέτησης Οροσειρών (εθνική-διαπεριφερειακή κλίμακα)

Σύμφωνα με τις παραπάνω μελέτες οι ορεινές περιοχές ταξινομούνται βασικά σε τρεις τύπους, με διαφορετικά προβλήματα, διαφορετικές προοπτικές και διαφορετικές ανάγκες πολιτικής για κάθε τύπο:

- Περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και αιφόρο οικονομική βάση που στηρίζονται στην κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την παραδοσιακή βιοτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις Κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης, με αποτέλεσμα ακόμα και εξάλειψη των προβλημάτων που αναφέρθηκαν.
- Περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό και υποβαθμιζόμενη οικονομική βάση—εγκατάλειψη οριακών γεωργικών γαιών, μείωση της κτηνοτροφίας—παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.
- Περιοχές με σχεδόν ολοκληρωμένη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά με προβλήματα περαιτέρω περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων κ.α.

Πέραν αυτής της βασικής κατάταξης που έχει περιληφθεί και στο ΣΠΑ 2000-2006, στο πλαίσιο μελετών και ερευνών της Δ/σης Χωροταξίας έχει ταξινομηθεί και μια πλέον αναλυτική τυπολογία με τρία βασικά κριτήρια που είναι η πληθυσμιακή μεταβολή, το εισόδημα (κατά κεφαλήν ΑΕΠ) και η εξάρτηση από τον πρωτογενή παραγωγικό τομέα, στο πλαίσιο της οποίας προκύπτει ευχερέστερα η χωρική διαφοροποίηση των ορεινών περιοχών με βάση την πραγματική προοπτική χωρικής ανάπτυξης του περιφερειακού χώρου στον οποίο υπάγονται.

Η ανάλυση αυτή έχει γίνει με στοιχεία σε επίπεδο ορεινού νομού (μελέτη του Γραφείου 12 ΕΠΕ), είναι όμως δηλωτική της εικόνας των ορεινών τμημάτων η οποία εξηγείται στο πλαίσιο της συνολικής αναπτυξιακής κατάστασης των ορεινών νομών και του επιπέδου περιφερειακής ανάπτυξης που έχει.

Η ορεινή περιοχή ενός νομού θεωρείται ότι ανήκει στις ορεινές περιοχές όταν ισχύει τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα κριτήρια:

- *Ο πληθυσμός της ορεινής περιοχής αποτελεί περισσότερο από το 20% του πληθυσμού του νομού το 1991.*
- *Η έκταση της ορεινής περιοχής αποτελεί περισσότερο από το 50% της έκτασης του νομού.*
- *Η ορεινή περιοχή του νομού υπερβαίνει συνολικά τα 1.000.000 στρέμματα.*
- *Υπάρχει στο νομό σημαντική έκταση και πληθυσμός σε υψόμετρο άνω των 800 μ.*

Με βάση το συνδυασμό των 4 κριτηρίων προσδιορίζονται 32 νομοί με σημαντικές ορεινές περιοχές των οποίων η έκταση αντιστοιχεί στο 35% της χώρας και στο 83% της κατά ΕΣΥΕ ορεινής περιοχής της χώρας. Εξαιρούνται μονάχα διάσπαρτες ζώνες στους υπόλοιπους 20 νομούς που δεν είναι κατά τμήμα ορεινοί σε σημαντικό βαθμό.

Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή διαφαίνονται ορισμένες διαφοροποιήσεις των ορεινών περιοχών, από άποψη οικονομικής δομής και επιπέδου και τάσεων ανάπτυξης και από άποψη πληθυσμιακής μεταβολής και δημογραφικού δυναμισμού.

Η διαφοροποίηση αυτή μπορεί να έχει πολλαπλές προεκτάσεις ως προς τις προοπτικές του ορεινού χώρου και να αποτελέσει αποδοτικό εργαλείο οργάνωσης της περιφερειακής ανάπτυξης και του χωροταξικού σχεδιασμού.

Ειδικότερα:

- Ο βαθμός εξάρτησης του ορεινού πληθυσμού από την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα αποτελεί καίριο χαρακτηριστικό διαφοροποίησης των ορεινών οικονομιών.
- Η μεταβολή του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές εξαρτάται σε ένα βαθμό από τα οικονομικά - αναπτυξιακά δεδομένα της περιοχής και του ευρύτερου περιβάλλοντός της, δείχνει όμως και μια αυτόνομη δυναμική.
- Η πλέον σημαντική παράμετρος για τις ορεινές περιοχές είναι το επίπεδο ανάπτυξης (κατά κεφαλήν ΑΕΠ), όμως και οι συνθήκες διαβίωσης και κατοικίας παίζουν σημαντικό ρόλο.

Στη βάση των τριών παραπάνω κριτηρίων (δημογραφικός δυναμισμός, κατά κεφαλήν ΑΕΠ και εξάρτηση από τον πρωτογενή) οι ορεινές περιοχές σημαντικής ορεινότητας διαφοροποιούνται σε οκτώ κατηγορίες που είναι:

Χάρτης Τύπων Ορεινών Περιοχών

(της Μελέτης του ΓΡΑΦΕΙΟΥ 12 ΕΠΕ: Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου)

1. Δυναμικοί αγροτικοί νομοί που κερδίζουν ορεινό πληθυσμό (Λάρισα, Κορινθίας, Πέλλας)
2. Δυναμικοί αγροτικοί νομοί που χάνουν ορεινό πληθυσμό (Χανίων, Ρεθύμνου, Λασιθίου, Αργολίδας και Αχαΐας)
3. Δυναμικοί νομοί μη εξαρτώμενοι από τον αγροτικό τομέα που κερδίζουν ορεινό πληθυσμό (Μαγνησίας, Ημαθίας, Δράμας και Εύβοιας)
4. Δυναμικός νομός μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που χάνει ορεινό πληθυσμό (Κοζάνης)
5. Νομοί με φθίνον εισόδημα εξαρτώμενοι από τον αγροτικό τομέα που κερδίζουν ορεινό πληθυσμό (Λακωνίας, Μεσσηνίας)
6. Νομοί με φθίνον εισόδημα εξαρτώμενοι από τον αγροτικό τομέα που χάνουν ορεινό πληθυσμό (Αιτωλοακαρνανίας, Λευκάδας, Πρέβεζας και Ξάνθης)
7. Νομοί με φθίνον εισόδημα μη εξαρτώμενοι από τον αγροτικό τομέα που κερδίζουν ορεινό πληθυσμό (Φωκίδας, Σάμου, Τρικάλων, Καστοριάς και Θεσπρωτίας)
8. Νομοί με φθίνον εισόδημα μη εξαρτώμενοι από τον αγροτικό τομέα που χάνουν ορεινό πληθυσμό (Καρδίτσας, Φλώρινας, Άρτας, Γρεβενών, Ιωαννίνων, Αρκαδίας και Ευρυτανίας).

Είναι προφανές ότι οι τύποι 1, 3, 6 και 8 ακολουθούν το κλασσικό αναπτυξιακό υπόδειγμα στο πλαίσιο του οποίου συσχετίζονται ευθέως η δυναμική του πληθυσμού με τη δυναμική της οικονομίας, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τη δυναμική του ΑΕΠ και του τοπικού εισοδήματος.

Στους δυναμικούς τύπους 1 και 3 το ορεινό εισόδημα και ο πληθυσμός αυξάνονται λόγω διάχυσης της ανάπτυξης προς τα ορεινά.

Ομοίως στους προβληματικούς τύπους 6 και 8 η μείωση του εισοδήματος συμβαδίζει με την πληθυσμιακή ερήμωση, την απόσταση από άξονες ανάπτυξης, την πλήρη υπανάπτυξη των διατιθέμενων φυσικών πόρων και την έλλειψη υποδομών.

Όμως στους τύπους 2, 4, 5 και 7 η λογική αυτή ανατρέπεται, καθώς οι τύποι αυτοί περιλαμβάνουν ορεινές περιοχές στις οποίες ο ορεινός πληθυσμός αυξάνεται, ενώ το εισόδημα του νομού - εξαρτώμενο ή όχι από τον αγροτικό τομέα - μειώνεται, είτε αντιστρόφως αυξάνεται ο ορεινός πληθυσμός εκεί όπου μειώνεται το ορεινό εισόδημα.

Και στους μεν τύπους 2 και 4 η μείωση του ορεινού πληθυσμού μπορεί να ερμηνευθεί ως μετοίκηση στις δυναμικές περιοχές του νομού (πεδιάδες, ακτές, αστικά κέντρα).

Στους τύπους όμως 5 και 7 η ερμηνεία της αύξησης του ορεινού πληθυσμού η οποία συνοδεύεται σημειωτέον από τάσεις οικοδόμησης, πρέπει να αναζητηθεί σε καθαρά εξω - οικονομικά αίτια που σχετίζονται με τη νόστο επιστροφής στη φύση και τον τόπο καταγωγής, τις τάσεις ορεινού παραθερισμού, το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ορεινή περιήγηση, τα εφαρμοσθέντα μέχρι τώρα προγράμματα αγρο - τουρισμού, κ.λ.π.

Τα παραπάνω γενικά συμπεράσματα. αναδεικνύουν την ανάγκη διατύπωσης εξειδικευμένης πολιτικής και ειδικότερων κατευθύνσεων που να ανταποκρίνονται σε κάθε ένα από τους οκτώ τύπους περιοχών που έχουν εντοπιστεί από την ανάλυση, προκειμένου -πέραν του αναγκαίου χωρικού σχεδιασμού του ορεινού χώρου- να υπάρξουν και κατευθύνσεις πολιτικής, ανάλογες με την τυπολογία και τις ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών.

Από άποψη γεωμορφολογικών σχηματισμών των ορέων και οροσειρών της χώρας θα μπορούσε να υπάρξει η εξής κατάταξη σε έξι (6) διαπεριφερειακές και τοπικές ενότητες σχεδιασμού και προγραμματισμού των ορεινών περιοχών για τις οποίες θα ήταν αναγκαία και η ίδρυση αντίστοιχων φορέων διαχείρισης και ανάπτυξης σε συνεργασία με τους κεντρικούς φορείς, ιδιωτικά κεφάλαια και τα περιφερειακά συμβούλια και τους φορείς τοπικής ανάπτυξης:

Χάρτης Ενοτήτων του Ορεινού Χώρου

(της Μελέτης του ΓΡΑΦΕΙΟΥ 12 ΕΠΕ: Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου)

Ορεινή Ενότητα 1: Περιλαμβάνει το βόρειο-κεντρικό τμήμα της ΑΜ-Θράκης στη νότια παρειά του διασυνοριακού Αίμου με τη Δυτική Ροδόπη, υπάγεται δε στα ορεινά τμήματα των νομών Δράμας (δυναμικός νομός μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει ορεινό πληθυσμό) και Ξάνθης (νομός με φθίνον εισόδημα, εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που χάνει ορεινό πληθυσμό).

Ορεινή Ενότητα 2: Περιλαμβάνει σε δύο υποενότητες τους ορεινούς όγκους Βόρα, Βέρμιο και Πιέρια, καθώς και το Σμόλικα και τα Τζουμέρκα της Βόρειας Πίνδου, υπάγεται δε στα ορεινά τμήματα νομών Πέλλας (δυναμικός νομός εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει πληθυσμό) και Ημαθίας (δυναμικός νομός μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει ορεινό πληθυσμό) της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας με ένα δυναμικό νομό το νομό Κοζάνης (νομός μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει ορεινό πληθυσμό), το νομό Καστοριάς (νομός με φθίνον εισόδημα, εξαρτημένος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει πληθυσμό) και τους νομούς Φλώρινας και Γρεβενών (νομοί με φθίνον εισόδημα, μη εξαρτώμενοι από τον αγροτικό τομέα που χάνουν ορεινό πληθυσμό), τέλος δε το νομό Ιωαννίνων της περιφέρειας Ηπείρου (νομός με φθίνον εισόδημα, μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που χάνει ορεινό πληθυσμό).

Ορεινή Ενότητα 3: Περιλαμβάνει τους ορεινούς όγκους της περιφέρειας της Θεσσαλίας (Κόζιακας, Μαυροβούνιο, Πήλιο, Όσσα, Όλυμπος, Άγραφα, κ.ά.) και αφορά όλους τους νομούς της περιφέρειας, σημαντικής ορεινότητας: νομός Λάρισας (δυναμικός αγροτικός νομός που κερδίζει ορεινό πληθυσμό), νομός Μαγνησίας (δυναμικός νομός, μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει ορεινό πληθυσμό), νομός Τρικάλων (νομός με φθίνον εισόδημα εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που κερδίζει ορεινό πληθυσμό), νομός Καρδίτσας (νομός με φθίνον εισόδημα, μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα που χάνει ορεινό πληθυσμό).

Ορεινή Ενότητα 4: Περιλαμβάνει κατά το μεγαλύτερο μέρος της την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (πλην ν. Βοιωτίας και Εύβοιας) και μικρό μέρος της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (ορεινά νομού Αιτωλοακαρνανίας). Αφορά στους ορεινούς όγκους του Παρνασσού, των Αγράφων, της Οίτης, του Τυμφρηστού, των Βαρδουσιών, της Γκιώνας, του Ελικώνα, κá. Οι νομοί τα ορεινά τμήματα των οποίων υπάγονται στην ενότητα αυτή παρουσιάζουν κατά βάση

δυσμενή χαρακτηριστικά. Ο νομός Ευρυτανίας μεγάλης ορεινότητας έχει φθίνον εισόδημα, είναι μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα και χάνει πληθυσμό, ο νομός Φωκίδας μεγάλης ορεινότητας έχει φθίνον εισόδημα, εξαρτάται από τον αγροτικό τομέα και κερδίζει πληθυσμό, ο νομός Φθιώτιδας με περιορισμένης έκτασης ορεινότητα έχει φθίνον εισόδημα, δεν εξαρτάται από τον αγροτικό τομέα και χάνει ορεινό πληθυσμό, ο νομός Αιτωλοακαρνανίας είναι αγροτικός νομός με φθίνον εισόδημα και χάνει ορεινό πληθυσμό.

Ορεινή Ενότητα 5: Περιλαμβάνει τους ορεινούς όγκους της περιφέρειας Πελοποννήσου, καθώς και τα ορεινά τμήματα των νομών Αχαΐας και Ηλείας της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, προέκταση της οροσειράς της Πίνδου (Παναχαϊκό, Χελμός, Μαίναλο, Πάρνωνας, Ταΰγετος, κ.λ.π.). Όλοι οι νομοί της ενότητας είναι σημαντικής ορεινότητας με εξαίρεση την Ηλεία. Ο νομός Κορινθίας είναι δυναμικός αγροτικός νομός που κερδίζει ορεινό πληθυσμό, ο νομός Αργολίδας είναι δυναμικός αγροτικός νομός που χάνει ορεινό πληθυσμό, οι νομοί Λακωνίας και Μεσσηνίας έχουν φθίνον εισόδημα, εξαρτώνται από τον αγροτικό τομέα και κερδίζουν ορεινό πληθυσμό και ο νομός Αρκαδίας είναι νομός με φθίνον εισόδημα, μη εξαρτώμενος από τον αγροτικό τομέα και χάνει πληθυσμό.

Ορεινή Ενότητα 6: Περιλαμβάνει τα όρη της περιφέρειας της Κρήτης (Λευκά Όρη, Ψηλορείτης, Δίκτη, κ.λ.π.), μιας περιφέρειας με ισχυρό παραθαλάσσιο διεθνή τουρισμό, σπουδαίους τουριστικούς πόρους, τοπικά προϊόντα, κ.λ.π., υπάγεται δε στους νομούς Χανίων και Λασιθίου (δυναμικοί αγροτικοί νομοί που χάνουν ορεινό πληθυσμό), καθώς και Ρεθύμνης (δυναμικός αγροτικός νομός που κερδίζει ορεινό πληθυσμό).

Η παραπάνω διάκριση των ορεινών συμπλεγμάτων δεν είναι τελεσίδικη, έχει πάντως βασιστεί στην προφανή αυτοτέλεια των ορεινών περιοχών της Κρήτης, της Πελοποννήσου και της ΑΜ και Θράκης, έχει δε διακρίνει σε τέσσερις ενότητες τα όρη και οροσειρές της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Στερεάς Ελλάδας και της Θεσσαλίας, υποδιαιρώντας σε δύο ομάδες την οροσειρά της Πίνδου. Το σκεπτικό στο πλαίσιο του οποίου στηρίχθηκε η διαφοροποίηση αφορά στο σχηματισμό πλέον βατών ενοτήτων από άποψη μεγέθους, αλλά και ο ενοποιητικός ρόλος της Εγνατίας Οδού ως προς τα όρη της Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας, καθώς και η διαπεριφερειακή σύνδεση της Θεσσαλίας μέσω της νέας εθνικής οδού Λαμίας - Παναγιάς με την Εγνατία Οδό και την Ηγουμενίτσα.

3. Στρατηγικές Κατευθύνσεις και Μέτρα Πολιτικής

Οι στρατηγικές κατευθύνσεις ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και των ορεινών όγκων ειδικότερα μέσω του ειδικού χωροταξικού σχεδιασμού, της προσέλκυσης επενδύσεων που συνάδουν με το φυσικολειτουργικό χώρο, της οικονομικής αξιοποίησης των μεγάλων έργων υποδομής που αποκαθιστούν σε εθνική κλίμακα τη μέχρι σήμερα ανισότιμη πρόσβασή τους, της ανάδειξης και προβολής του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τέλος της ίδρυσης νέων φορέων διαχείρισης του ορεινού χώρου.

Ειδικότερα στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης τίθεται ως διακεκριμένος στόχος η αειφόρος ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας, ως εργαλείο χωρικών μετασχηματισμών στην κατεύθυνση πολυκεντρικής οργάνωσης του ελληνικού χώρου και περιφερειακής συνοχής, στο πλαίσιο των πιο κάτω γενικών στρατηγικών κατευθύνσεων χωρικής ανάπτυξης:

- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων (δασική, κτηνοτροφική, τουριστική, πολιτιστική, και περιβαλλοντική ανάπτυξη), ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και παράλληλη συμπληρωματική διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο οικονομικό-λειτουργικό χώρο κάθε περιφέρειας.

- Διασφάλιση των όρων για υπέρβαση της απομόνωσης του ορεινού όγκου
- Προσαρμογή της οικονομίας των ορεινών περιοχών στις Κοινοτικές και Διεθνείς εξελίξεις, με κατάλληλη αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων και των επιχειρήσεων και αποτελεσματική προώθηση και εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, της οργανωτικής υποστήριξης και των κίνητρων.
- Αύξηση της ελκυστικότητας των ορεινών περιοχών, ως τόπων προσέλκυσης ανάλογων επενδύσεων και άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων, λαμβάνοντας υπ' όψη τις ανταγωνιστικές συνθήκες, τις προοπτικές και εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις άλλες χώρες του άμεσου και ευρύτερου περιβάλλοντος.
- Διαφύλαξη του τοπίου, των παρθένων δασών και των δασικών εκτάσεων, των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτιστικών πόρων, ως καίρια φυσικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τους ορεινούς όγκους
- Αξιοποίηση – δραστηριοποίηση των υφιστάμενων φορέων προστασίας και ανάπτυξης και δημιουργία νέων φορέων διαχείρισης (αυτοδιοίκηση, μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.α) σε εταιρική βάση, με σκοπό την ενιαία και ολοκληρωμένη διαχείριση των ορεινών περιοχών.

Οι πιο πάνω στόχοι πολιτικής βρίσκονται σε αρμονία και με τις αντίστοιχες πολιτικές, όπως καταγράφονται στο Ευρωπαϊκό Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης, το οποίο δεν αναφέρεται άμεσα στις ορεινές περιοχές του Κοινοτικού χώρου, όμως οι έννοιες και αρχές χωροταξικής διάρθρωσης που περιέχονται στο κείμενο δίνουν το γενικό και τα συναφή ειδικά πλαίσια κατευθύνσεων της χωροταξικής πολιτικής για τις ορεινές περιοχές, όπως είναι:

Η γενική επιδίωξη ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης του ευρωπαϊκού εδάφους με διασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, η διατήρηση και συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων και τοπίων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ισόρροπη ανταγωνιστικότητα του κοινοτικού εδάφους μέσα από πολιτικές ολοκληρωμένης πολυτομεακής ανάπτυξης με ισχυρή χωρική διάσταση (όπως είναι τα προγράμματα Leader και Interreg), η εξειδικευμένη πολιτική για τον αγροτικό χώρο, κ.ά.

Επιπρόσθετα στο Σχέδιο Ανάπτυξης 2000-2006, εκτός του εθνικού τομειακού και του διαπεριφερειακού και κατά περιφέρειες Σχεδίου, έχουν περιληφθεί και ειδικά σχέδια για τρεις κατηγορίες χώρου, του αστικού, του νησιωτικού και του ορεινού.

Στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου ορίζεται ο ορεινός χώρος και αξιολογείται η κατάσταση και οι εξελίξεις, τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξής του, συνολικά και κατά περιοχές, καθώς και η αποτελεσματικότητα της μέχρι σήμερα πολιτικής, γίνεται κατάταξη των ορεινών περιοχών σε τρεις βασικούς τύπους (σχετικά αναπτυγμένες, δυναμικές με αναξιοποίητους πόρους και εσωτερικές), τονίζεται η μεγάλη ιστορική, οικολογική και αισθητική σημασία του ορεινού χώρου και δίδεται προτεραιότητα σε εφαρμογή πολιτικής με πέντε άξονες δράσης που καταγράφονται συνοπτικά στη συνέχεια:

Άξονας 1. Μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας με έμφαση στην ανάπτυξη κατάλληλων μεθόδων και μέσων καλλιέργειας και εκτροφής, συστημάτων πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίησης, εμπορίας, προβολής και τοποθέτησης στην αγορά, στην εμφάνιση στην αγορά προϊόντων παραδοσιακής τεχνογνωσίας που απευθύνονται σε ειδικές καταναλωτικές ανάγκες και αγορές, στην καλύτερη σύνδεση προϊόντων με τον τουρισμό.

Άξονας 2. Εκτατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού με διασφάλιση εύκολης πρόσβασης από το εθνικό δίκτυο, ολοκληρωμένων διαδρομών με ποικιλία πόλων περιηγητικής, ψυχαγωγικής ή αθλητικής δράσης, κέντρων πληροφόρησης και καθοδήγησης, κατάλληλου εξοπλισμού και εξυπηρετήσεων, επάρκειας καταλυμάτων, με ένταξη στο περιβάλλον και με υψηλά επίπεδα προτύπων και επαγγελματισμού.

Άξονας 3. Στήριξη της οικοτεχνίας και βιοτεχνίας μικρής κλίμακας, με άρση των αιτίων της μέχρι σήμερα απομόνωσης και του αποκλεισμού, με διευκόλυνση πρόσβασης σε υπηρεσίες οργάνωσης, τεκμηρίωσης, κατάρτισης, δίκτυα συνεργασίας, ενίσχυση με υποδομές και οικονομικά κίνητρα, εμφύχωση για νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, εναρμόνισή της με το χαρακτήρα της πρωτογενούς παραγωγής και τη ζήτηση του τουρισμού των ορεινών περιοχών.

Άξονας 4. Συγκρότηση ορεινών κέντρων ανάπτυξης με βάση κωμοπόλεις που χαρακτηρίζονται από ευχερή σύνδεση με το κύριο οδικό δίκτυο, δυνατότητα παροχής βασικών κοινωφελών και εμπορικών υπηρεσιών στους κατοίκους σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30 λεπτών και υπηρεσιών στήριξης των προωθητικών δραστηριοτήτων που είναι σκόπιμο να λειτουργούν ως κόμβοι έναρξης και κατάληξης των ιστορικών διαδρομών και παροχής σχετικών διευκολύνσεων.

Άξονας 5. Δυνατότητες πρόσβασης των εσωτερικών ζωνών στα ορεινά κέντρα με διασφάλιση πλήρους και κατάλληλου δικτύου αλλά και προϋποθέσεων τακτικής συντήρησης, ταχείας επέμβασης για αποκατάσταση ζημιών, εκχιονισμό, κ.λ.π., ώστε να είναι ευχερής και αδιάκοπη η πρόσβαση στα ορεινά κέντρα από τη ζώνη που εξυπηρετούν.

Για την εφαρμογή της πολιτικής αυτής -πλην των προγραμμάτων ανάπτυξης ορεινών όγκων που έχουν περιληφθεί στο ΚΠΣ του Υπουργείου Γεωργίας, προτείνεται σε κάθε ΠΕΠ να υπάρξει υποπρόγραμμα για τις ορεινές ζώνες με μέτρα που να αντιστοιχούν στους πέντε άξονες πολιτικών.

Στο πλαίσιο των στόχων του Εθνικού Χωροταξικού Πλαισίου και του ΣΠΑ 2000-2006 οι κοινές επιδιώξεις σε μακροχρόνια προοπτική για τις ορεινές περιοχές προφανώς είναι:

- πληθυσμιακή ανάκαμψη
- τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας και ισόρροπη κατανομή της στο χώρο, και
- προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος

Για την εξυπηρέτηση των μακροχρόνιων στόχων χωροταξικής στρατηγικής για τον ορεινό χώρο μπορούν να προδιαγραφούν τρία σενάρια μακροχρόνιας χωρικής στρατηγικής για την ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών:

- 1. Μέγιστης συγκέντρωσης και εξωγενούς ανάπτυξης**
- 2. Μέγιστης διασποράς και ενδογενούς ανάπτυξης**
- 3. Σχεδιασμένης ολοκληρωμένης βιώσιμης ανάπτυξης**

Στο πρώτο σενάριο αποδίδεται απόλυτη προτεραιότητα στη γρήγορη και αποδοτική ανάπτυξη ορισμένων σημείων των ορεινών περιοχών μέσω δημιουργίας σε αυτά πόλων διεθνούς εμβέλειας με βάση δυναμικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού (χιονοδρομικά κέντρα, ιαματικά κέντρα με εγκαταστάσεις ήπιας άθλησης και περιποίησης του σώματος, παραθεριστικοί οικισμοί και μονιμότεροι οργανωμένοι οικισμοί, μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα) σε επιλεγμένα ορεινά σημεία με συνέργια του κράτους (δημόσιος και ευρύτερος δημόσιος τομέας) και ιδιωτών. Πρόκειται δηλαδή για πόλους που θα αποτελέσουν το μοχλό για παραπέρα ανάπτυξη των επιλεγμένων σημείων και της ενδοχώρας τους.

Στο δεύτερο σενάριο που συμπίπτει με τις μέχρι σήμερα τάσεις, εκδηλώνονται τυχαία πρωτοβουλίες διάφορων φορέων, οποτεδήποτε, οπουδήποτε στον ορεινό χώρο και χωρίς να υπάρχει πλαίσιο αξιολόγησης και πολιτικής.

Στο τρίτο σενάριο περιλαμβάνεται η προώθηση της ανάπτυξης των ορεινών περιοχών με βάση μακροχρόνιο και μεσοχρόνιο σχέδιο αναπτυξιακών και χωροταξικών κατευθύνσεων για ολόκληρο τον ορεινό χώρο σε εθνικό και διαπεριφερειακό επίπεδο ή επίπεδο, χωρολειτουργικών ενοτήτων στο οποίο εντάσσονται:

- συναφή υποπρογράμματα των τομειακών ΚΠΣ και των Ειδικών Χωροταξικών Πλαισίων

- ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε ορεινές περιοχές ως υποπρογράμματα των ΠΕΠ και των περιφερειακών χωροταξικών πλαισίων
- ειδικά κοινοτικά προγράμματα και πρωτοβουλίες, ή άλλες εξειδικευμένες δράσεις του δημόσιου, του ημιδημόσιου και του ιδιωτικού τομέα

Αξιολογώντας τα τρία σενάρια οπωσδήποτε το τρίτο εναλλακτικό είναι και το επιθυμητό, χωρίς να θεωρείται ανταγωνιστικό με ορισμένες πιθανές χωροθετήσεις μεγάλης κλίμακας σε επιλεγμένα σημεία του ελληνικού χώρου (ΠΟΤΑ, χιονοδρομικά κέντρα, κέντρα προετοιμασίας αθλητών, ειδικές τουριστικές υποδομές, κ.ά.), ή και με την ενσωμάτωση τυχαίων αλλά ενεργών πρωτοβουλιών φορέων ή ιδιωτών.

Επισημαίνεται στο πλαίσιο της σχεδιασμένης βιώσιμης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών η σημασία των ολοκληρωμένων χωροταξικών παρεμβάσεων στον ορεινό χώρο με ποικιλία έργων και δράσεων, όπως είναι:

- προστασία, αποκατάσταση, ανάδειξη και ορθή αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς (εθνικοί δρυμοί, τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, υγρά τοπία, πανίδα, χλωρίδα, γεωμορφικοί σχηματισμοί),
- προστασία, αποκατάσταση, ανάδειξη και ορθή αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (μνημεία όλων των εποχών, ανθρωπογενή τοπία ιδιαίτερου κάλλους, παραδοσιακοί οικισμοί, ζώσα παράδοση, σύγχρονη δημιουργία με ιδιαιτερότητα),
- ανάπτυξη εναλλακτικών προς το μαζικό της παραλίας μορφών τουρισμού, όπως χιονοδρομικός, ιαματικός, ορεινής άθλησης, οικολογικός, πολιτιστικός, αγροτουρισμός,
- κατάλληλη ανάπτυξη φυτικής, κτηνοτροφικής, δασικής παραγωγής (βιολογικά, υγιεινά προϊόντα, παραδοσιακά, ονομασίας προέλευσης, χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, εξοικονόμηση υδάτινων πόρων),
- ανάπτυξη πρώτης κατοικίας για τους κατοίκους και για ειδικές κατηγορίες που προτιμούν τις ορεινές περιοχές για μόνιμη κατοικία, καθώς και δευτερης/παραθεριστικής,
- κατασκευή υποδομής, τεχνικής και υπηρεσιών για τον πληθυσμό και τις δραστηριότητες,
- εκπαίδευση, επιμόρφωση, κατάρτιση, επανακατάρτιση,
- ανάπτυξη πρωτοβουλιών με ενεργοποίηση του τοπικού ανθρώπινου παράγοντα, αλλά υπερτοπικού εθελοντικά προσφερόμενου (κάτοικοι αστικών κέντρων καταγόμενοι από τις ορεινές περιοχές, ξένοι λάτρες του ελληνικού ορεινού χώρου, έλληνες της διασπορά),
- θεσμική-διαχειριστική οργάνωση, ενίσχυση του πνεύματος συνεργασίας και εταιρικών σχέσεων,
- διάθεση δημόσιων πόρων και παροχή κινήτρων για προσέλκυση χρηματοδοτικών πόρων του ευρύτερου δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

Με βάση τις παραπάνω πολιτικές αναπτυξιακές και χωρικές είναι προφανής η σημασία του χωρικού σχεδιασμού, ως καίριου εργαλείου για μια ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη του ορεινού χώρου, καθώς επίσης η ανάγκη δημιουργίας νέου τύπου φορέων διαχείρισης ανά μεγάλη χωρική ενότητα ορεινού χώρου οι οποίοι σε συνεργασία με τα περιφερειακά συμβούλια και τους φορείς τοπικής ανάπτυξης θα μπορούσαν να συμβάλουν αποτελεσματικά στην αναπτυξιακή διαδικασία των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Spatial planning as an instrument for the differentiation and enhancement of Greek mountainous areas and the formation of a new partnership between towns and rural areas

C. Zambelis, Architect - City Planner, Director of Secretariat General of Physical Planning
Th. Gialyri, Architect - City Planner, Secretariat General of Physical Planning
Hellenic Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works

Abstract

This study deals with the basic spatial problems which characterize the less developed and remote mountainous areas of the country, as a consequence of the traditional discrimination against these areas in comparison with the eastern axis of development and other more developed areas with better access to the national network of transportation and other public works of large scale. The trends of abandonment of mountainous areas for coastal and urban areas and depopulation are considered as additional effects of urbanization and the dominance of tertiary sector activities.

The basic target of this study is the specification of strategic directions to an integrated development of the mountainous areas through global measures of spatial policies and proposals of specialized productive activities, according to a proper typology that characterises the differentiation of regional problems, needs and perspectives of those areas.

From a methodological point of view mountainous areas are categorized into three types related to the existent productive structure that is focused to the agricultural sector in cooperation with other suitable activities, as well as eight more types referring to the spatial interdependencies with the national and regional space. This criterion differentiates the potential of the sub regions and local areas according to the spatial relations and dynamic transformations in close collaboration with the urban system and the more developed areas of the country in a unified network.

The data that have been used in this study are based on the studies for the General framework for national spatial planning and the regional plans, as well as on some special research programs concerning mountainous areas, as a system of mountains or series of mountains, and as a specialized totality of spatial zones with autonomous spatial problems and perspectives and a dynamic relation with the urban network and the rest towns and villages.

The spatial features, advantages and disadvantages of the mountainous space of Greece that could be developed in a new cooperative relation between the urban network and the mountainous and rural areas, strengthening the spatial impact and perspectives of the new public infrastructure works of large scale and promoting the local spatial diversities and qualifications such as the traditional products, the cultural and the natural features of the network of little villages are evaluated.

The study finally sets some strategic directions for integrated development of mountainous areas through a specific spatial planning, the attraction of new investments with a suitable relativity to the natural and cultural environment, the financial promotion of the public infrastructure that strengthens the polycentric structure within the country and achieve a better transportation connection between the regions through interregional road network, the promotion of cultural heritage and protected natural environment and the establishment of new management bodies for mountainous areas.

The sustainable development of the mountainous and rural areas of Greece is specifically considered as a means for spatial transformations in the direction of a polycentric structure of national space aiming at regional and social cohesion in the framework of the following strategic targets:

- Integrated development of mountains and mountainous areas and concentration of private and public investments to them, aiming at the environmental protection and economic revitalization of forests, agricultural land, tourism activities, cultural heritage and network of villages, as well as total environmental upgrading.
- Adjustment of the economy of mountainous areas to the European and international evolution multiplying the distribution of public economic recourses and taking the proper restructuring measures for the improvement of the competitiveness of enterprises and the implementation of new technologies, management measures and economic incentives.
- Improvement of the general conditions (quality of the urban network, natural environment and infrastructure) of mountainous areas in order to be attractive for new competitive investments, taking into account the European economic environment and promoting the local specialties as an advantage of upgrading and development.
- Strengthening of the transportation system in mountainous areas and improving the access to the basic infrastructure system, as well as new means that could be developed in relation with information society, in order to solve isolation problems.
- Protection and upgrading of the natural ecosystems, the aesthetic forests, the natural and cultural resources of the mountainous areas.
- Establishment of new management bodies focusing on the integrated management of mountainous areas and the promotion of programme implementation, in cooperation with existing bodies responsible for mountain development, local authorities, institutions dealing with protected areas, non-governmental environmental organizations, agricultural cooperatives and other agencies.